
نقش و فعالیت‌های پشتیبانی آتش، تخلیه مجروحین و ترابری هوایی هوانیروز در عملیات فتح المبین

پدیدآورنده (ها) : جمالی، احمد مهدی؛ نیازی، علی؛ حیدریان، علیرضا

میان رشته ای :: نشریه مطالعات جنگ :: بهار ۱۴۰۱، شماره ۱۲

صفحات : از ۵ تا ۳۰

آدرس ثابت : www.defadocs.ir

- نقش جهاد خراسان در عملیات فتح المبین و بیت المقدس
- تیپ ۱۴ امام حسین(ع) در عملیات فتح المبین؛ سردار محمد ابوشهاب و تیم همراه
- نقش هوانیروز در عملیات واکنش سریع با تاکید بر عملکرد هوانیروز ایران در سال اول جنگ ایران و عراق
- دلایل نظامی شکست عراق در چهار عملیات ثامن الائمه، طریق القدس، فتح المبین و بیت المقدس
- برون سپاری فعالیت‌های پشتیبانی و خدماتی در سازمان های نظامی (مورد مطالعه: نیروی هوایی)
- بررسی عملیات خنثی سازی آتش سامانه‌های پدافند هوایی در جنگ‌های اخیر و راه کارهای مقابله
- بهبود عملکرد امداد هوایی در پایگاه چهارم هوانیروز ارتش جمهوری اسلامی ایران با استفاده از سامانه‌های اپتیکی و گرماسنجی در عملیات تجسس و نجات
- تأثیر فعالیت‌های مدیریت منابع انسانی راهبردی بر عملکرد زیست- محیطی با نقش میانجی رفتار شهروند- زیست محیطی (مورد مطالعه شرکت‌های صنعتی و معادن شمال استان فارس)
- جنگ نامتقارن و ملاحظات طرح ریزی عملیات آماد و پشتیبانی
- کاربرد شیوه های تبلیغی در روند اجرای عملیات روانی و نقش روحیه ملی کشور مورد هجوم در کارایی و یا عدم کارایی آن

نقش و فعالیت‌های پشتیبانی آتش، تخلیه مجروحین و ترابری هوایی هوانیروز در عملیات فتح المبین

احمد مهدی جمالی^۱*

علی نیازی^۲

علیرضا حیدریان^۳

پذیرش مقاله: ۱۴۰۱/۰۳/۰۱

دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۰۱/۱۹

چکیده

نام هوانیروز آجا با اکثر عملیات‌های دوران دفاع مقدس عجین گردیده است، یکی از این عملیات‌ها عملیات فتح‌المبین می‌باشد؛ نبردی که تحت عنوان عملیات کربلای ۲ طرح‌ریزی و با نام عملیات فتح‌المبین، در ساعت ۳۰ دقیقه بامداد دوم فروردین‌ماه ۱۳۶۱ به مدت ۸ روز در منطقه عمومی دزفول شوش (غرب کرخه) انجام شد. نویسندگان با نگاهی به وقایع و نقش هوانیروز آجا در عملیات فتح‌المبین در ابعاد پشتیبانی آتش، تخلیه مجروحین و ترابری هوایی، همت گماشته تا بیانگر فعالیت‌های هوانیروز در این عملیات مهم و سرنوشت‌ساز باشند؛ نقش هوانیروز آجا در عملیات فتح‌المبین چگونه بوده است؟ سؤال عمده پژوهش می‌باشد. کارکنان هوانیروز اعم از فرماندهان هوانیروز و برخی از فرماندهان نیروی زمینی، همچنین سایر ارگان‌ها که در عملیات فتح‌المبین شرکت داشته و یا واقف بر این عملیات بوده‌اند و کلیه اسناد و مدارک و مطالب جمع‌آوری شده از افراد صاحب‌نظر، جامعه مورد مطالعه این مقاله می‌باشند. روش تحقیق، توصیفی با رویکرد تحلیل اطلاعات کمی - کیفی (آمیخته) می‌باشد. داده‌های اطلاعاتی به روش‌های میدانی و کتابخانه‌ای و با ابزارهای مصاحبه و پرسشنامه جمع‌آوری و با استفاده از آمار توصیفی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. یافته‌های مقاله مؤید آن است که نقش هوانیروز آجا تأثیر به‌سزایی در پیروزی عملیات فتح‌المبین داشته است.

واژگان کلیدی: هوانیروز- عملیات فتح‌المبین- پشتیبانی آتش - تخلیه مجروح - ترابری هوایی

۱. عضو هیئت علمی دانشگاه فرماندهی و ستاد آجا ahmadmehdi1446@gmail.com

۲. عضو هیئت علمی دانشگاه فرماندهی و ستاد آجا

۳. کارشناس ارشد رشته مدیریت دفاعی

مقدمه

پیروزی انقلاب اسلامی توازن و تعادل قدرت‌های سیاسی را در منطقه برهم زد، اهداف امریکا مورد خطر قرار گرفت عوامل داخلی و خارجی برای خاموش کردن چراغ پرفروغ نوپای اسلامی به هر اقدامی دست زدند و روند وقوع حوادث در نیروهای نظامی (ارتش) و انتظامی که با پیوستن خود به صفوف مردم نقش بارز و اصلی را در پیروزی انقلاب ایفا نموده بودند محاسبات سیاستمداران عراقی و سران نظامی آن کشور را به‌سوی سنگین نمودن کفه ترازوی قدرت نظامی عراق متمایل نمود. بر اساس این ارزیابی غلط، ارتش عراق در تهاجمی از پیش تعیین‌شده با هماهنگی مستقیم قدرت‌های خارجی، یورش ددمنشانه خود را در جبهه‌های غرب و جنوب آغاز کرد.

ارتش جمهوری اسلامی ایران برخلاف کاهش توان رزمی و به‌کارگیری قسمت عمده‌ای از نیروهایش در درگیری‌های شمال غرب، درنبرد با ضدانقلاب بر اساس طرح‌های قبلی، دفاع در مقابل تجاوز احتمالی عراق از ابتدای نبرد، تاکتیک و اصول نظامی تجربه‌شده را به کار گرفت و در مراحل مختلف به طرح‌ریزی، هدایت و اجرای تدابیر اتخاذشده اقدام نمود (جعفری، ۱۳۸۷: ۳).

عملیات فتح‌المبین یکی از عملیات‌های سرنوشت‌ساز در تاریخ جنگ محسوب می‌گردد پیروزی‌های چشمگیر رزمندگان اسلام طی این عملیات، ضمن اینکه حیرت و تعجب محافل سیاسی و نظامی جهان را برانگیخت، باعث شد تا توان قوا در جنگ تحمیلی کاملاً برهم‌خورده و ایران در دو جبهه سیاسی و نظامی، ابتکار عمل را در دست خود گیرد.

هوانیروز آجا یکی از یگان‌های نیروی زمینی ارتش جمهوری اسلامی ایران است که از آغاز جنگ تحمیلی، هواپیماها و بالگردهای خود را در انواع مختلف کبرا، ۲۱۴، شینوک، ۲۰۶، ۲۰۵ به مناطق عملیاتی غرب و جنوب اعزام و از آغازین روزهای جنگ با دشمن بعثی وارد نبرد گردید که با توجه به شرایط نیروهای خودی و پیشروی ارتش دشمن از همان ابتدا به‌صورت گسترده با انواع مأموریت‌ها مانند پشتیبانی آتش، تخلیه مجروحین و ترابری هوایی در پشتیبانی از یگان‌های زمینی وارد عمل شدند و با استفاده از تحرک بالا و دلاوری خلبانان و کارکنان فنی و رسته‌های مشترک خود علاوه بر کند کردن پیشروی دشمن نقش انکارناپذیری در انهدام نیروهای دشمن ایفا نمودند.

با آغاز عملیات‌های آفندی و پدافندی یگان‌های ارتش و سپاه پاسداران، هوانیروز آجا همواره در راستای پشتیبانی آتش، تخلیه مجروحین، هلی برن، حمل تدارکات و شناسایی هوایی مورد استفاده قرار می‌گرفت (کریم‌زاده، ۱۳۸۸: ۲).

وقوع انقلاب اسلامی ایران در بهمن‌ماه سال ۱۳۵۷ به‌نحوی معادلات بین‌المللی را در منطقه غرب آسیا برهم زد. عراق که از سال‌ها پیش به‌علت بن‌بست ژئوپولیتیکی مترصد فرصتی بود تا خود را از این بن‌بست خارج نماید. عراق با دلایل همچون دلایل سیاسی، اقتصادی و نظامی حاکم بر کشورمان در آن زمان، طولانی‌ترین نبرد کلاسیک در قرن بیستم و دومین جنگ طولانی این قرن پس از جنگ ویتنام را علیه جمهوری اسلامی آغاز نمود. جنگی که در ایران با نام‌های دفاع مقدس، جنگ تحمیلی و نزد اعراب با نام‌های قادسیه صدام و جنگ اول خلیج [فارس] شناخته می‌شود، از تاریخ ۳۱ شهریور ۱۳۵۹ با تجاوز عراق آغاز گردید. در طی هشت سال دفاع مقدس عملیات‌های آفندی و پدافندی زیادی توسط نیروهای مسلح ج.ا.ایران انجام گرفت یکی از این عملیات‌ها، عملیات سرنوشت‌ساز و افتخارآفرین فتح‌المبین بود که پس از ماه‌ها تفکر، تلاش و کسب آمادگی در ساعت ۰۰:۳۰ بامداد دوم فروردین‌ماه سال ۱۳۶۱، با رمز «یا زهرا (س)» به‌منظور آزادسازی مناطق اشغالی غرب دزفول، شمال غرب خوزستان و انهدام قوای دشمن، در چهار محور عملیاتی، با قرارگاه‌های عمل‌کننده «قدس، نصر، فجر و فتح» که تحت امر قرارگاه کربلا بودند، در منطقه عمومی غرب دزفول و غرب شوش، با اصل غافلگیری آغاز شد که نتایج و دستاوردهای فراوانی در ابعاد سیاسی و نظامی به ارمغان آورد تا به‌عنوان لوح افتخار نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران برای همیشه تاریخ ماندگار بماند.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش:

مبانی نظری:**نقش هوانیروز در آفند:**

بالگردهای تک‌ور به‌منظور انهدام عناصر رزمی، پیاده و زرهی دشمن بکار می‌رود برای این منظور بالگردها برای درگیری در جناح آسیب‌پذیر دشمن و با یگان‌های خط مقدم در جلوی منطقه نبرد به کار می‌روند و معمولاً در صورت وجود تیم آتش سبک (شامل دو فروند بالگرد کبرا و یک فروند بالگرد شناسایی) و یا تیم آتش سنگین (سه فروند بالگرد کبرا و یک فروند بالگرد شناسایی) وارد عمل شده و برای انهدام عناصر رزمی دشمن که توسط بالگرد شناسایی و یا سایر یگان‌های شناسایی گزارش شده‌اند به کار می‌روند (معاونت عملیات و اطلاعات هوانیروز، ۱۳۷۸: ۱۱۳). در عملیات آفندی هوانیروز قادر است انواع مأموریت‌های زیر را به انجام برساند: (FM 1-

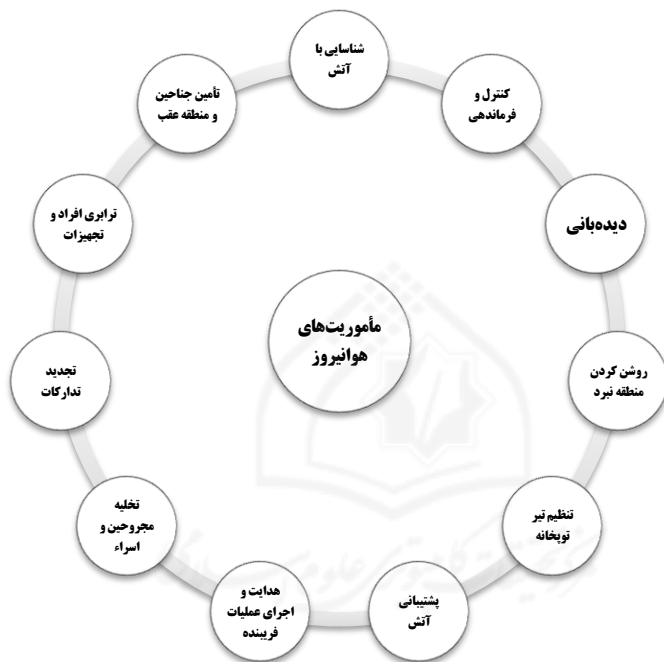
100- 1971:2**نقش هوانیروز در پدافند:**

در پدافند بالگردهای مسلح به‌عنوان نیروی تأمین و یا احتیاط بکار می‌روند چنانچه عناصری از دشمن بتواند در خطوط پدافندی خودی رخنه نمایند، این بالگردها با استفاده از سرعت و قدرت آتش خود قادرند رخنه عناصر دشمن را متوقف و یا روند آن را کند نمایند و به عناصر زرهی، مکانیزه خودی فرصت بدهند تا جلوی رخنه دشمن را بگیرند (معاونت عملیات و اطلاعات هوانیروز، ۱۳۷۸: ۱۱۳).

مقدورات هوانیروز: (نشریه آشنایی با سازمان و مقدورات هوانیروز، ۱۳۷۷: ۱۳۴) □ از

مقدورات هوانیروز می‌توان به مواردی چون: فرماندهی و کنترل، تنظیم تیر توپخانه، دیده‌بانی، شناسایی با آتش و تأخیر انداختن در تحرکات دشمن، اسکورت بالگردهای نفربر و ستون‌های یگان‌های زمینی، ترابری کارکنان و تجهیزات، عملیات هجومی هوایی (هلی‌برن)، تأمین جناحین یگان در تک، پشتیبانی نزدیک هوایی با اجرای آتش مستقیم، تخلیه مجروحین و اسراء از منطقه نبرد، هدایت و اجرای عملیات فریبنده، عملیات نفوذی، امداد رسانی و تجدید

تدارکات، عملیات چتربازی، تک هوایی به یگان‌های دشمن، عملیات پوششی، عکس برداری هوایی، پخش اعلامیه.

معرفی عملیات آفندی فتح المبین

عملیات فتح‌المبین در ساعت ۳۰ دقیقه بامداد مورخه ۶۱/۱/۲ با رمز عملیاتی یا زهرا در منطقه عمومی دشت عباس و در چهار مرحله آغاز شد و پس از هشت روز نبرد به پایان رسید (بختیاری، ۱۳۷۱: ۱۲۳).

نام عملیات: فتح المبین

محل منطقه عملیات: غرب منطقه عمومی دزفول-شوش؛ شامل عین‌خوش، دشت عباس، علی‌گره زد، ابو صلیبی خات، چنانه، رقابیه و ارتفاعات تینه.

زمان عملیات: ۱۳۶۱/۱/۲

مدت عملیات: ۸ روز

رمز عملیات: بسم الله الرحمن الرحيم، بسم الله القاسم الجبارين يا زهرا

نوع عملیات: آفندی (تک هماهنگ شده)

یگان‌های عمده نیروی متجاوز:

لشکر ۱ مکانیزه شامل تیپ‌های ۱ و ۲۷ مکانیزه، تیپ ۳۴ زرهی، تیپ ۵۱ زرهی، توپخانه لشکری و تعدادی گردان توپخانه تقویتی

لشکر ۱۰ زرهی شامل تیپ‌های ۱۷ و ۴۲ زرهی، تیپ ۲۴ مکانیزه تیپ ۶۰ مختلط، تیپ ۹۹

مختلط، توپخانه لشکری و تعدادی گردان توپخانه تقویتی

مأموریت: قرارگاه کربلا به‌عنوان سرفرماندهی عملیات فتح‌المبین مأموریت دارد در ساعت ۰۰:۳۰ دقیقه بامداد روز دوم فروردین‌ماه ۱۳۶۱ به‌منظور انهدام دشمن در منطقه عمومی دزفول تک نموده، ارتفاعات عین‌خوش، علی‌گروه‌زد، ابوصلیبی خات، غرب چنانه، تنگ رقایبه را تأمین و در منطقه پدافند نماید و آماده شود بنا به دستور جهت تأمین مرز بین‌المللی تک را به سمت غرب ادامه دهد.

گسترش یگان‌های هوانیروز در منطقه عملیاتی فتح‌المبین:

در اسفندماه سال ۱۳۶۰ هوانیروز با دریافت دستور عملیاتی از ستاد فرماندهی نیروی زمینی ارتش مبنی بر پشتیبانی از عملیات کربلا ۲ (فتح‌المبین)، به دلیل وسعت منطقه رزم سه پایگاه خود را در نظر گرفت و با صدور امریه‌ای به پایگاه‌های پشتیبانی عمومی اصفهان، پایگاه مسجدسلیمان و پایگاه کرمان ابلاغ نمود، برابر سازمان رزم پیش‌بینی شده در طرح عملیاتی نسبت به اعزام بالگرد به منطقه جنوب اقدام نمایند.

برابر طرح عملیاتی هوانیروز پایگاه رزمی کرمان در قسمت شمالی جبهه و در کنترل عملیاتی قرارگاه قدس و نصر، پایگاه پشتیبانی عمومی اصفهان در کنترل عملیاتی قرارگاه فجر و جبهه میانی، پایگاه مسجدسلیمان در قسمت جنوبی جبهه و در کنترل عملیاتی قرارگاه فتح قرار گرفتند. گردان هواپیمایی پشتیبانی فرماندهی تهران (یگان هواپیمایی بال ثابت - هدفکش) نیز به‌منظور

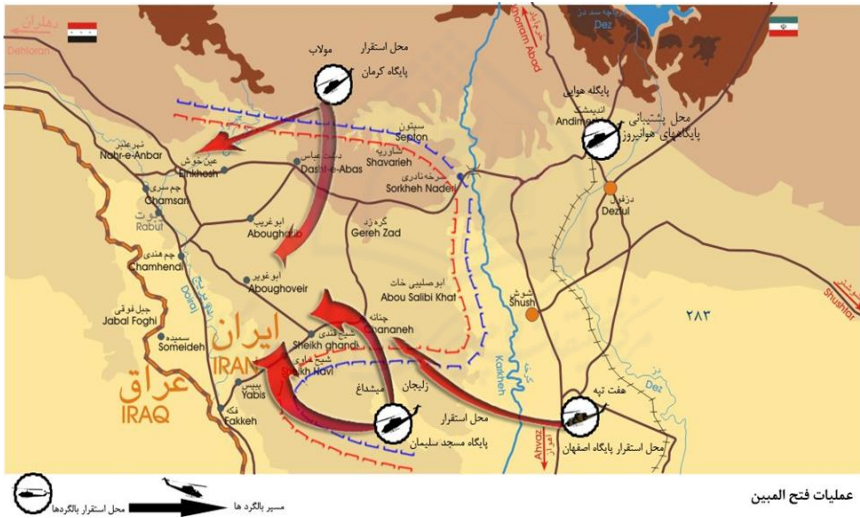
جایگاهی خلبانان و کارکنان فنی پایگاه‌های هوانیروز و ترابری فرماندهان و مسئولین نیروی زمینی ارتش به منطقه عملیات در نظر گرفته شد.

محل استقرار پایگاه هوانیروز کرمان در پایگاه چهارم شکاری نیروی هوایی دزفول تعیین گردید، به دلیل آنکه اکثریت بالگردها و تجهیزات این یگان که در یک سال گذشته جهت شرکت در عملیات ثامن‌الائمه در کنار رودخانه جراحی در ۲۰ کیلومتری شمال شهرستان ماهشهر مستقر بودند، در تاریخ ۱۳۶۰/۱۲/۲۰ از آنجا به طرف شهرستان دزفول حرکت کردند. خلبانان و کارکنان فنی و سایر نیروهای پشتیبانی در مدرسه‌ای که در منازل سازمانی پایگاه هوایی این شهر پیش‌بینی شده بود اسکان داده شدند. بالگردها و تانک‌های سوخت و تجهیزات را در شیلترهای هواپیماهای شکاری پایگاه مستقر و برای بالگردها و تجهیزات پایگاه پشتیبانی عمومی اصفهان منطقه هفت‌تپه پیش‌بینی گردید. پایگاه مسجدسلیمان که تعدادی از بالگردهای آن در شهر مسجدسلیمان و فرودگاه اهواز مستقر گردیده بود. به منظور کوتاه نمودن بعد مسافت، منطقه‌ای به نام ذلیجان در شرق ارتفاعات میش داغ را به عنوان سکوی عملیات پیش‌بینی و سوخت و مهمات را در آنجا مستقر کرد. برای جلوگیری از کشف عملیات، بالگردها در حاشیه فرودگاه اهواز استقرار اولیه دادند و در روز اول عملیات به منطقه ذلیجان آمدند.

پایگاه رزمی کرمان که مسئولیت پشتیبانی از جبهه شمالی را به عهده داشت، به منظور پوشش منطقه و سرعت بخشیدن پروازها و نزدیکی به خطوط مقدم جبهه، منطقه‌ای به نام مولاب در فاصله ۱۲ کیلومتری شمال امامزاده عباس در دامنه ارتفاعات دال پری که از لحاظ اختفاء و پوشش در موقعیتی مناسب قرار داشت تعیین نمود. جهت تقویت این یگان ۴ فروند بالگرد ترابری سنگین شینوک و تعدادی بالگرد ترابری ۲۱۴ و شکاری کبرا از پایگاه پشتیبانی عمومی اصفهان و مرکز آموزش هوانیروز را زیر امر این یگان قرار دادند.

در فاصله زمانی بین استقرار یگان‌های هوانیروز در محل‌های تعیین شده و شروع عملیات، با هماهنگی عناصر اطلاعات و عملیات قرارگاه‌های تاکتیکی، مسیرهای تقریبی پرواز بالگردهای شکاری کبرا، محل تجمع نیروهای خودی و دشمن و محل استقرار افسران رابط و پاسگاه‌های

فرماندهی یگان‌ها، توسط لیدر تیم‌های پروازی از راه زمین مورد شناسایی قرار گرفت. همچنین خلبانان بالگردهای ترابری شنوک و ۲۱۴ با محل دریافت مجروحین و مسیرهای پروازی و بیمارستان‌های صحرائی و منطقه‌ای آشنا شدند. از سویی دیگر با توجه به عملیات‌های هلی برن و جابجایی نیروها و نیز آماد رسانی در شرایط بحرانی و حساس عملیات، لازم بود که خلبانان و فرماندهان از محل برداشت این نیروها آشنایی کامل داشته باشند، که در این شناسایی‌ها این کار به خوبی انجام شد. با توجه به اینکه موفقیت در عملیات بستگی زیادی به این شناسایی‌ها داشت، بنابراین تمامی خلبانان و افسران عملیات و افسران رابط قبل از شروع عملیات فتح‌المبین آشنایی نسبتاً خوبی به آنچه لازم بود بدانند پیدا نمودند.

محل استقرار و مسیر بالگردهای هوانیروز در عملیات فتح‌المبین (کریم‌زاده، ۱۳۸۸: ۶۷)

سازمان رزم هوانیروز در عملیات فتح‌المبین

در اواخر اسفندماه سال ۱۳۶۰ هوانیروز طرح عملیاتی خود را به منظور پشتیبانی از نیروهای عمل‌کننده در عملیات فتح‌المبین با صدور امریه به پایگاه‌های پشتیبانی عمومی اصفهان، پایگاه هوانیروز مسجدسلیمان و پایگاه هوانیروز کرمان صادر و مأموریت و سازمان رزمی خود را به شرح زیر اعلام نمود:

الف - مأموریت

یگان‌های هوانیروز، عملیات آفندی کربلای ۲ را به منظور انهدام نیروهای دشمن در منطقه عمومی دزفول با اجرای آتش، ترابری عده‌ها، رساندن مهمات، شناسایی هوایی، تخلیه مجروحین، هجوم هوایی و اختصاص وسایل پرنده برای تأمین منطقه عقب، پشتیبانی نماید (شاهان، ۱۳۸۷: ۱۵).

ب - سازمان رزم:

الف - تعداد وسایل پرنده به کار گرفته شده در عملیات جمعاً ۸۴ فروند بالگرد و سه فروند هواپیما برابر جدول زیر می‌باشد (کریم‌زاده، ۱۳۸۸: ۶۳).

				
هواپیما	شینوک	بالگرد کبرا	بالگرد ۲۱۴	بالگرد ۲۰۶
سه فروند	۱۶ فروند	۱۶ فروند	۲۸ فروند	۲۴ فروند

ب - سازمان رزم و پایگاه‌های شرکت کننده هوانیروز در عملیات فتح المبین:

۱) پایگاه رزمی هوانیروز مسجدسلیمان در پشتیبانی از قرارگاه فتح (۳۲ فروند):

بالگرد ۲۰۶	بالگرد ۲۱۴	بالگرد کبرا	شینوک
۴ فروند	۱۲ فروند	۱۲ فروند	۴ فروند

پایگاه رزمی هوانیروز کرمان در پشتیبانی از قرارگاه نصر و قدس (۳۲ فروند):

بالگرد ۲۰۶	بالگرد ۲۱۴	بالگرد کبرا	شینوک
۴ فروند	۱۲ فروند	۸ فروند	۸ فروند

پایگاه رزمی پشتیبانی عمومی اصفهان در پشتیبانی از قرارگاه فجر (۳۸ فروند):

بالگرد ۲۰۶	بالگرد ۲۱۴	بالگرد کبرا	شینوک
۴ فروند	۴ فروند	۴ فروند	۴ فروند

یگان بال ثابت هوانیروز تهران ۳ فروند هواپیما:

هواپیمای سسنا	هواپیمای توربوکمندر	هواپیمای فرندشیپ
۱ فروند	۱ فروند	۱ فروند

نقش هوانیروز در عملیات فتح المبین

خلبانان شرکت کننده در عملیات فتح المبین به منظور استفاده سریع از بالگردها در راستای پشتیبانی آتش و تخلیه مجروحین و هلی برن [ترابری هوایی] نیروها به مناطق عملیاتی، قبل از آغاز عملیات از منطقه واگذاری، شناسایی به عمل آوردند و به حدود یگانهای تک و آشنا گردیدند. خلبانان بالگرد شینوک و بالگرد ۲۱۴ در راستای اجرای مأموریت تخلیه مجروح با محل های تخلیه مجروحین عملیات آشنا شدند و در ارتباط با عملیات توجیه گردیدند.

با آغاز عملیات در ۰۰:۳۰ بامداد مورخه ۱۳۶۱/۱/۲ و با آغاز روشنایی صبح، تیم های آتش هوانیروز به مواضع نیروهای عراقی حمله نمودند و بالگردهای کبرا با شلیک موشک ماوریک، موشک تاو و شلیک گلوله ۲۰ مم ضربات مهلکی بر پیکره نیروهای عراقی وارد کردند. چندین دستگاه تانک و انواع خودرو و نقاط تجمع دشمن را منهدم نمودند. با پیشروی نیروهای خودی در منطقه عملیات و آزادسازی مناطق از پیش تعیین شده همه روزه به شعاع عملیاتی بالگردهای هوانیروز اضافه می گردید و در پاره ای مواقع پیشروی نیروها به قدری سریع بود که خلبانان گاهاً دچار مشکل تشخیص خودی از دشمن می شدند.

دشمن بعضی با از دست دادن تجهیزات و مواضع خود و تحمل تلفات زیاد بعضاً جهت حفظ روحیه نیروهای خود اقدام به پاتک می کردند در این راستا یک بار در دشت عباس در یک عملیات غافلگیرانه توانستند نیروهای ایرانی را دور بزنند. به طوری که نیروهای رزمنده ایرانی در آن منطقه به محاصره نیروهای عراقی درآمدند. به محض اعلام نیاز نیروی محاصره شده به هوانیروز، تیم های آتش هوانیروز پایگاه کرمان وارد منطقه مورد نظر شدند و سمت چپ و راست یگان محاصره کننده عراقی را مورد هدف قرار دادند. در این حمله ۳ تیم آتش (تیم اول با ۲ فروند بالگرد کبرا حامل

موشک ماوریک^۱، تیم دوم با ۲ فروند بالگرد کبرا موشک‌انداز تاو و تیم سوم با ۲ فروند بالگرد کبرا راکت انداز به همراه یک فروند ۲۱۴ به‌عنوان بالگرد نجات) در حدود نیم ساعت چنان ضربه‌ای به نیروهای عراقی زدند که نه‌تنها محاصره شکسته شد بلکه نیروهای عراقی مجبور به عقب‌نشینی گردیدند.

در هفت روز عملیات فتح المبین، هوانیروز با انجام ۴۰۷۷ ساعت پرواز در قالب ۳۵۰۰ سورتی پرواز توانست ضمن انهدام ادوات زرهی و خودروها و نقاط تجمع دشمن تعداد ۲۶۹۵ نفر از مجروحین جنگی را به بیمارستان منطقه (دزفول، اندیمشک، اهواز) تخلیه نماید. و هم‌چنین در عملیات هلی‌برن [ترابری هوایی] تعداد ۲۸۴۰ نفر رزمنده توسط بالگردهای ۲۱۴ و شنوک به پشت خطوط مقدم جبهه‌ها ترابری گردیدند. در این عملیات ستوان خلبان جواد ژولیده پور، خلبان کبرا، جمعی پایگاه هوانیروز پشتیبانی عمومی اصفهان یکی از دلاورمردان و تیزپروازان هوانیروز، که عمر خدمتی خود را در جبهه‌های نبرد حق علیه باطل گذرانده بود به فیض شهادت نائل گشت (کریم‌زاده، ۱۳۸۸: ۶۴-۶۳).

الف) نقش هوانیروز در پشتیبانی آتش در عملیات آفندی فتح‌المبین بر اساس مصاحبه با خلبانان شرکت کننده در این عملیات:

در این عملیات تیم‌های آتش هوانیروز در بامداد مورخ ۱۳۶۱/۱/۲ و با آغاز روشنایی صبح به مواضع نیروهای عراقی حمله نمودند. بالگردهای کبرا با شلیک موشک‌های ماوریک و تاو و شلیک گلوله‌های ۲۰ میلی‌متری ضربات مهلکی به پیکره نیروهای عراقی وارد کردند. چندین دستگاه تانک، نفربر، انواع خودرو و همچنین نقاط تجمع دشمن را منهدم نمودند. در دشت عباس که یکی از واحدهای خودی در محاصره دشمن قرار داشتند سه تیم آتش هوانیروز در حدود نیم ساعت عملیات و پشتیبانی آتش چنان ضربه‌ای به نیروهای عراقی وارد آوردند که نه‌تنها محاصره شکسته شد بلکه نیروهای عراقی مجبور به عقب‌نشینی گردیدند. در این عملیات ۱۱ فروند موشک

¹. Maverick

ماوریک، ۲۲۵۸ راکت و ۲۰۰ فروند موشک تاو و ۲۷۴۷۷ گلوله ۲۰ میلی‌متری توسط بالگردهای شکاری در جهت انهدام تجهیزات و نیروهای عراقی شلیک گردید (یاری، ۱۳۹۲: ۱۱۲).

در تاریخ ۱۳۶۱/۱/۷ حدود ساعت ۸ صبح فعالیت‌هایی در منطقه دشمن مشاهده شد که به نظر می‌رسید نیروهای دشمن قصد اجرای پاتک، در غرب تپه‌های علی گره زد و حوالی روستای حسن بربوطی را دارند. دستورات لازم از طریق نصر ۲ به نیروهای پهلودار داده شد و مراتب به قرارگاه نصر اعلام و تقاضای دو تیم بالگرد از قرارگاه مذکور گردید. دو تیم بالگرد در اسرع وقت در محل استقرار قرارگاه نصر ۲ وارد عمل شدند. در اسرع وقت بالگردهای هوانیروز وارد عمل گردیدند و به یگان زرهی دشمن حمله کردند (شاه‌محمدی، ۱۳۸۹: ۲۴).

فرمانده قرارگاه کربلا وارد عمل شدن بالگردهای رزمی را در محدوده عمل قرارگاه فجر اولویت داد. دستور داده شد بالگردهای رزمی به مواضع دشمن در تپه ابوصلیبی خات حمله کنند و مقاومت آن‌ها را در هم بشکنند. سرانجام با پشتیبانی‌های زمینی و هوایی که از یکان‌های قرارگاه فجر به عمل آمد، تیپ ۳ لشکر ۷۷ و نیروهای سپاه پاسداران در ساعت ۰۷:۰۰ توانستند تا نزدیکی پل رفائیه (در مسیر جاده رادار) پیشروی کنند که با خط تماس اولیه فاصله چندانی نداشت (جوادی‌پور، ۱۳۹۴: ۱۹۱).

یکی از واحدهای توپخانه‌ای عراق در منطقه سایت ۴ و ۵ در تپه‌های (ابوصلیبی خات) موضع داشت و با آتش شدید خود تلفات سنگینی را به نیروهای خودی وارد می‌کرد، با درخواست نیروهای مانوری مبنی بر انهدام این واحد توپخانه دشمن، مأموریتی به هوانیروز محول گردید تا هر چه سریع‌تر این موضع توپخانه را از فعالیت بیندازد لذا در یک مأموریت پروازی با یک تیم آتش شامل ۳ فروند بالگرد کبرا، خود را به پشت مواضع توپخانه دشمن در منطقه فوق‌الذکر رسانیده و با شلیک ۲ فروند موشک ماوریک^۱ و تعدادی موشک تاو و راکت موفق شدند

^۱ - نوعی موشک هوا به زمین که توسط هواپیماهای جنگنده نیروی هوایی مورداستفاده قرار می‌گیرد. این موشک طی طرحی به نام امید در ابتدا به روی بالگردهای ۲۱۴ و کبرا نصب و آزمایش شد.

واحد توپخانه‌ای عراق را در آن منطقه منهدم و پیشروی نیروهای ایرانی را به سوی اهدافشان تسهیل نمایند (مصاحبه گروه معارف جنگ با سرهنگ بازنشسته حسین رفیعی: ۱۳۸۸).

در روز اول و دوم عملیات نیروهای عراقی در ارتفاعات ابوصلیبی خات و تپه دوسلک سایت ۴ و ۵ در غرب شوش مقاومت سختی می‌کردند، بالگردهای کبرا پایگاه پشتیبانی عمومی در ترکیب دو تیم آتش به پشتیبانی از یگان‌های خودی وارد عمل شدند و تلفات سنگینی بر نیروهای عراقی وارد آورده و مسیر را برای نیروهای خودی باز نمودند.

تیم‌های آتش اعزامی به منطقه نبرد؛ ضمن وارد آوردن تلفات به یگان‌های عراقی در برخی مواقع و نیز به‌عنوان یگان‌های شناسایی بارزم انجام‌وظیفه می‌کردند و اطلاعات ذی‌قیمت و حیاتی را به نیروهای تک‌ور زمینی می‌دادند. با حضور دائم بالگردها در منطقه از هرگونه فعالیت بالگردهای عراقی که به پشتیبانی از یگان‌هایشان وارد عمل می‌شدند جلوگیری می‌شد. در این ارتباط چندین بالگرد عراقی ساقط و یا مجبور به فرار از منطقه گردیدند (مصاحبه با سرتیپ دوم خلبان ب فضل - الله افشین توسط گروه معارف جنگ: ۱۳۸۸).

در این عملیات، حدود ۲۷۵۰۰ گلوله‌ی توپ بالگردهای کبرا به مصرف رسید. نزدیک به ۲۰۰ فروند موشک تاو برای انهدام تانک‌ها و ادوات زرهی شلیک شد. حدود ۱۱ فروند موشک ماوریک برای هدف‌های ویژه و ۲۲۵۰ فروند راکت نیز مورد استفاده خلبانان قرار گرفت.

خلبانان هوانیروز در طی هفت روز این عملیات، با بیش از ۳۵۰۰ نوبت پرواز در پشتیبانی آتش، بیش از ۴۰۰۰ ساعت پرواز عملیاتی انجام دادند. حضور هوانیروز در این عملیات، آثار برق‌آسایی ایجاد می‌کرد. هر جا بالگردها حضور پیدا می‌کردند، تغییرات هم به‌صورت مثبت، رخ می‌دادند (مصاحبه با سرتیپ دوم خلبان ب غلام‌رضا صفائی‌نژاد توسط گروه معارف جنگ: ۱۳۸۸).

ب) نقش هوانیروز در تخلیه مجروحین در عملیات آفندی فتح‌المبین بر اساس مصاحبه با خلبانان شرکت

کننده در این عملیات:

در مورخه ۱۳۶۱/۱/۲ تلفات نیروی درگیر در ارتفاعات جوفینه بیشتر از سایر گردان‌های نصر ۲ بود، برای تخلیه مجروحین از قرارگاه نصر درخواست بالگرد شد، با توجه به این‌که جاده

اندیمشک دهلران در آن موقع از روز در اختیار نیروهای خودی بود بالگردها در روی جاده به زمین نشستند و مجروحین به وسیله آنها تخلیه شدند (شاهین‌راد، ۱۳۸۹: ۷۴).
روز دوم عملیات سانحه داشتیم. «پای پل»، ستوان آهنگرانی و طباطبایی را زدند. صفار مقدم و ستوان ندایی آنها را از منطقه تخلیه کردند. محل سانحه بین نیروهای خودی و دشمن بود؛ بنابراین، تیم نجات دچار مشکل شد. سانحه، حدود ۷ الی ۸ کیلومتری غرب پای پل اتفاق افتاده بود. (همان)

در طول ۷ روز عملیات، هوانیروز در تخلیه مجروحین با انجام ۴۰۷۷ ساعت پرواز در قالب ۳۵۰۰ سورتی پرواز توانست ۲۶۹۵ نفر از مجروحین جنگی را به بیمارستان‌های منطقه (دزفول، اندیمشک و اهواز) تخلیه نمایند (یاری، ۱۳۹۲: ۱۹۱).

علاوه بر این ۸۴ فروند بالگردهای هوانیروز با انجام ۴۰۷۷ ساعت پرواز در ۳۵۰۰ سورتی ضمن انهدام ادوات رزمی و سنگرهای دشمن، ۲۶۹۵ مجروح را تخلیه و ۲۸۴۰ رزمنده را ترابری و بیشتر از ۱۱۰ تن تدارکات و مهمات را به رزمندگان رساندند (جعفری، ۱۳۸۹: ۷۴).

پ) نقش هوانیروز در ترابری هوایی در عملیات آفندی فتح‌المبین بر اساس مصاحبه با خلبانان شرکت کننده در این عملیات:

در اکثر مواقع شینوک‌های هوانیروز اقدام به ترابری هوایی نیروهای بسیج از پادگان دوکوهه به مقصد خطوط مقدم جبهه می‌نمودند. به دلیل بعد مسافت و عدم تأمین جاده مواصلاتی و صعب‌العبور بودن آن، بالگردهای شنوک با پرواز در شمال محور پل نادری به امامزاده عباس و عین‌خوش، نیروها را به‌طور شبانه‌روز هلی‌برن می‌نمودند و در مسیر برگشت مجروحین را به بیمارستان‌های صحرائی و منطقه منتقل می‌نمودند (مصاحبه با سرتیپ دوم خلبان ب فضل‌الله افشین توسط گروه معارف جنگ: ۱۳۸۸).

زیبایی کار هوانیروز در این عملیات زمانی رخ داد که در روزهای آخر عملیات، مأموریت جابه‌جایی نیرو در پشتیبانی از قرارگاه فتح داشتیم. این نیروها از منطقه‌ی اندیمشک و دوکوهه

می‌بایست با بالگردهای شنوک به منتهی‌الیه ضلع جنوبی جبهه و نقاط مختلف منتقل می‌شدند (شاه‌محمدی، ۱۳۸۹: ۲۴).

در عملیات فتح‌المبین دستور دادند که پنج فروند شنوک تعدادی از نیروها را به پشت نیروهای دشمن هلی‌برن کنند. بالگردهای شنوک پس از سوارکردن نیروها به پرواز درآمدند. ناگهان صدای تاپ کاور را شنیدم که اعلام کرد: **Formation** بنشینند روی زمین و بلافاصله هرکدام از بالگردها در گوشه‌ای نشستند. هنوز به‌طور کامل متوقف نشده بودیم که صدای انفجار مهیبی بلند شد و لحظه‌ای بعد، یک فروند هواپیمای عراقی در نزدیکی ما درحالی‌که به تلی از آتش تبدیل شده بود سقوط کرد و خلبان آن با چتر نجات به پایین پرید بی‌درنگ بعضی از خلبانان به سراغ او رفتند و او را که یک سرگرد خلبان بود با خود آوردند (پور بزرگ وافی، ۱۳۸۵: ۶۵).

بالگردهای ترابری از منطقه‌ی دوکوهه، به‌طور مداوم نیروهای تازه‌نفس را به صحنه عملیات ترابری می‌کردند. عملیات آن‌قدر حساس و مهم بود که از سراسر ایران نیرو آمده بود. از شرقی‌ترین نقطه تا مرکزی و شمالی‌ترین آن. از همه‌جا بودند. از پادگان دوکوهه با بالگردهای شنوک و ۲۱۴، نیروهایی که از سیستان و بلوچستان، بندرعباس، گنبد، شمال، ترک، و... آمده بودند. از آن‌طرف، همین بالگردها یا بالگردهای که دارای برانکار بودند، برای تخلیه‌ی مجروحین اقدام می‌کردند. به دلیل پیشروی سریع، حتی حمل تدارکات و مهمات هم در بیشتر مناطق به عهده‌ی هوانیروز گذاشته شده بود (شاه‌محمدی، ۱۳۸۹: ۶۹-۶۴).

در عملیات آزادسازی پادگان حمید، هوانیروز هلی‌برن سنگینی انجام داد و نیروهای زیادی را در پشت پادگان حمید پیاده نمود. با توجه به این‌که نیروهای خودی فشار سنگینی به دشمن وارد آورده بودند، نیروهای عراقی مستقر در اطراف پادگان حمید یا فرار کرده بودند و یا تسلیم می‌شدند. این کار عراقی‌ها زحمت ما را که برای هلی‌برن نیروها کم کرد؛ اما هنگامی که احساس کردیم در آنجا به نیروی اضافی نیاز نداریم نیروهای خودی را برداشته و به نقطه دیگری هلی‌برن کردیم (پور بزرگ وافی، ۱۳۸۵: ۱۰۱).

در این عملیات توسط ۴۴ فروند بالگرد هوانیروز (۲۸ فروند ۲۱۴ و تعداد ۱۶ فروند بالگرد شنوک) با انجام هلی برن، تعداد ۲۸۴۰ نفر رزمنده به خطوط مقدم جبهه‌ها ترابری شدند و هم‌چنین مقدار ۱۱۰ تن (مهمات و تدارکات) موردنیاز حمل شد. (همان: ۱۱۷)

کارنامه عملیاتی هوانیروز

پس از عملیات موفقیت‌آمیز ثامن‌الائمه و هم‌چنین طریق‌القدس، عملیات فتح‌المبین که منطقه‌ای نزدیک به هزار کیلومترمربع را دربر می‌گرفت، یک عملیات حساب‌شده برنامه‌ریزی شد، که هوانیروز با توجه به توان بالا و به‌کارگیری تجهیزاتش در آن نقش مؤثر و مفیدی داشت. طی هفت روز تلاش؛ هوانیروز با درخشش کامل به نتایج زیر دست می‌یابد.

مهمات مصرفی

مهمات مصرفی در طول هفت روز عملیات، به شرح زیر است.

الف) گلوله توپ ۲۰ مم	۲۷۴۷۷ عدد
ب) انواع راکت	۲۲۵۸ فروند
ج) موشک ضدتانک	۲۰۰ فروند
د) موشک ماوریک	۱۱ فروند

فعالیت‌های پروازی

ساعت پرواز انجام‌شده	۴۰۷۷
نوبت پرواز انجام‌شده	۳۵۰۰
حمل مجروح	۲۶۹۵
حمل نفر	۲۸۴۰
حمل بار (مهمات و تدارکات)	۱۱۰ تن

خسارات وارده

الف) یک نفر شهید (ستوان خلبان جواد ژولیده پور)

ب) ۳ نفر مجروح (اسماعیل صحتی، غلامرضا طباطبایی و علی آهنگرانی)

ج) بالگرد صدمه‌دیده ۲ فروند (شاهمحمدی، ۱۳۸۹: ۶۹-۶۴).

پیشینه پژوهش:

با بررسی به‌عمل‌آمده تعداد چهار عدد پایان‌نامه و یک مقاله مرتبط با موضوع تشخیص داده‌شده است، که به‌عنوان پیشینه ارائه گردیده است:

جدول (۱) پیشینه تحقیقات انجام شده

عنوان تحقیق	محقق	نتایج تحقیق
عملکرد هوانیروز ا.ج.ا.ا در نخستین سال دفاع مقدس	سرهنگ خلبان مهدی رشیدی	در نخستین سال دفاع مقدس هوانیروز توانست با حضور به‌موقع و در اسرع وقت در مناطق جنگی و تمام محورهای جنوب و غرب پروازهای عملیاتی را شروع و سد مستحکمی را در مقابل نیروهای عراقی به وجود آورد.
تحلیل عملکرد هوانیروز در عملیات مرصاد و ارائه تجربیات حاصله	سرهنگ دوم خلبان (شهید) مسعود خاجوی	عملکرد هوانیروز در راستای پشتیبانی آتش و هلی‌برن باعث از کار افتادن ماشین جنگی دشمن و تقویت روحیه‌ی و همچنین پیروزی در مقابل دشمن در نیروهای خودی عملیات مرصاد شده است.
عملیات هوانیروز در موزه انقلاب اسلامی و دفاع مقدس	سرهنگ خلبان بازنشسته اردشیر کریم زاده	در مجموع هشت سال دفاع مقدس هوانیروز با انجام بیش از ۳۰۰/۰۰۰ هزار ساعت پرواز عملیاتی و شرکت در ۶۲ عملیات آفندی و پدافندی یکی از ارکان پیروزی در هر عملیات بوده است.
نقش هوانیروز در سال اول جنگ تحمیلی با تأکید بر منطقه عملیاتی جنوب کشور	سرهنگ ستاد محمدرضا شیخ و سرهنگ ستاد حمید حسن‌پور	فرماندهان در شرایط بحرانی از توانمندی این یگان هم در هدایت عملیات‌ها و هم در کمک‌گیری از آتش‌بالگردهای کبرا و دیده‌بانی و شناسایی آنان در مراحل مختلف عملیات به بهترین نحو بهره می‌جستند.
عملکرد هوانیروز در عملیات بیت‌المقدس	سرهنگ دوم حسن نوروزی	نتایج تحقیق نشان می‌دهد عملکرد هوانیروز در هلی‌برن تخلیه مجروح و پشتیبانی آتش در عملیات بیت‌المقدس از سطح مطلوب به بالا بوده است.

روش‌شناسی پژوهش:

این پژوهش در قالب رویکردی آمیخته (کیفی-کمی) انجام شده است. در بخش اول درباره عملکرد هوانیروز ارتش جمهوری اسلامی ایران در راستای ترابری هوایی، تخلیه مجروحین و پشتیبانی آتش در عملیات فتح‌المبین با تعدادی از صاحب‌نظران که در این عملیات حضور داشته‌اند مصاحبه و در بخش دوم پس از تکمیل ادبیات تحقیق از تعداد ۴۳ پرسشنامه بین جامعه نمونه پخش که از آنها در تجزیه و تحلیل کمی استفاده گردید.

در این مقاله، ابتدا به تجزیه و تحلیل کیفی اهداف جزئی بر اساس نظر صاحب‌نظران، مطالعه منابع و سپس به تجزیه و تحلیل کمی اطلاعات و داده‌های جمع‌آوری شده، پرداخته شده است.

تجزیه و تحلیل داده‌ها

در عملیات فتح‌المبین هوانیروز به صورت احاطه‌ای در پشتیبانی از قرارگاه‌های قدس در شمال، قرارگاه‌های نصر و فجر در شمال‌شرق و شرق و قرارگاه فتح در جنوب منطقه نبرد، با سه پایگاه رزمی خود به نحو مطلوب یگان‌های عمل‌کننده را پشتیبانی نمود. با شروع عملیات فتح‌المبین، هوانیروز با تمام امکانات و تجهیزات پروازی وارد عمل شد. به‌طور مرتب با اعزام تیم‌های پروازی، عملاً یگان‌های دشمن را با مشکلات عدیده روبرو ساخت. در ساعت ۰۰:۳۰ بامداد مورخه ۱۳۶۱/۱/۲ و با آغاز روشنایی صبح، تیم‌های آتش هوانیروز به مواضع نیروهای عراقی حمله نمودند و بالگردهای کبرا با شلیک موشک ماوریک، تاو و شلیک گلوله ۲۰ مم ضربات مهلکی بر پیکره نیروهای عراقی وارد کردند و چندین دستگاه تانک و انواع خودرو و نقاط تجمع دشمن را منهدم نمودند. با پیشروی نیروهای خودی در منطقه عملیات و آزادسازی مناطق از پیش تعیین‌شده هم‌روزه به شعاع عملیاتی بالگردهای هوانیروز اضافه می‌گردید و باعث تسریع در پیشروی نیروها می‌گردید. یکی از واحدهای توپخانه‌ای عراق در منطقه سایت ۴ و ۵ در تپه‌های ابوصلیبی‌خات موضع داشت و با آتش شدید خود تلفات سنگینی را به نیروهای خودی وارد می‌کرد، با درخواست نیروهای مانوری مبنی بر انهدام این واحد توپخانه دشمن، مأموریتی به هوانیروز محول گردید تا هر چه سریع‌تر این موضع توپخانه را از فعالیت بیدازد لذا در یک مأموریت پروازی، خلبانان هوانیروز با

یک تیم آتش ۳ فروندی از بالگردهای کبرا توانستند خود را به پشت مواضع توپخانه دشمن در منطقه فوق‌الذکر برسانند و با شلیک ۲ فروند موشک ماوریک^۱ و تعدادی موشک تاو و راکت موفق شدند واحد توپخانه‌ای عراق را در آن منطقه منهدم و پیشروی نیروهای ایرانی را به‌سوی اهدافشان تسهیل نمایند.

رساندن مهمات برای یگان‌های پشتیبانی رزمی توسط بالگردهای هوانیروز انجام گرفت. چون جنگ‌افزارهای پدافند هوایی عراق بسیار گسترده بود و نیروی هوایی دشمن برتری نسبی در منطقه داشت، عملیات آفندی هوانیروز با اجرای آتش روی نیروهای پیاده دشمن و شلیک انواع موشک‌های ضدتانک نقش اساسی در پیروزی رزمندگان داشت. گروه رزمی کرمان با ۸ فروند بالگرد کبرا، گروه رزمی مسجدسلیمان با ۱۲ فروند، گروه پشتیبانی عمومی اصفهان با ۴ فروند؛ اقدام به پشتیبانی آتش نزدیک از نیروهای رزمنده کرده و باعث تسریع در حرکات نیروهای خودی گردید.

در این عملیات مأموریت پشتیبانی نزدیک هوایی و اجرای آتش با بالگردهای کبرا در آفند و پدافند زیر امر قرارگاه‌ها بر عهده یگان هوانیروز ارتش جمهوری اسلامی ایران بود که با ۲۴ فروند بالگرد کبرا در قالب تیم‌های آتش سبک و سنگین از قرارگاه‌های شرکت‌کننده، عملیات را به‌خوبی پشتیبانی و توانستند ضربات بسیار مؤثری بر یگان‌های زرهی، پیاده و حتی یگان هوانیروز ارتش بعث وارد نمایند. در این عملیات این یگان، برای انجام مأموریت محوله ۱۱ فروند موشک ماوریک، ۲۰۰ فروند موشک تاو، ۲۲۵۸ انواع مختلف راکت و ۲۷۴۷۷ گلوله توپ ۲۰ مم مهمات مصرف کردند. تیم‌های آتش اعزامی به منطقه نبرد ضمن وارد آوردن تلفات به یگان‌های عراقی در برخی مواقع نیز به‌عنوان یگان‌های شناسایی با رزم انجام‌وظیفه می‌نمودند و اطلاعات ذی‌قیمت و حیاتی را به نیروهای تک‌رو زمینی فراهم می‌نمودند. هوانیروز با حضور دائم در منطقه از هرگونه فعالیت بالگردهای عراقی که به پشتیبانی از یگان‌هایشان وارد عمل می‌شدند جلوگیری می‌کردند که در این ارتباط چندین بالگرد عراقی را ساقط و یا آن‌ها را مجبور به فرار از منطقه کردند.

^۱. نوعی موشک هوا به زمین که توسط هواپیماهای جنگنده نیروی هوایی مورداستفاده قرار می‌گیرد.

با استقرار بالگردهای شنوک در پایگاه نیروی هوایی دزفول برنامه‌ریزی گردیده بود که توسط این بالگردها عملیات هلی‌برن در روز و شب از پادگان دوکوهه انجام گیرد البته مشخص بود که به‌جز نیروهای عمل‌کننده در خط اگر در هر نقطه‌ای از جبهه کمبود نیروها احساس می‌گردید با توجه به ناهمواری‌ها و عوارض منطقه و خطرات راه‌های مواصلاتی و صرفه‌جویی در زمان و به‌موقع رسیدن نیروها به مناطق موردنظر؛ راهی جز استفاده از هلی‌برن نیروها وجود نداشت. لذا خلبانان ترابری، بخصوص شینوک نسبت به تخلیه نیروها و پدهایی که در پادگان دوکوهه جهت مداوای مجروحین در نظر گرفته‌شده بود شناسایی لازم را انجام داده بودند و در طرح‌های عملیاتی این قضیه کاملاً مشخص بود.

وسعت منطقه عملیاتی فتح‌المبین به حدی بود که بایستی در حداقل زمان نیروهای کمکی و تجهیزات موردنظر آن‌ها وارد منطقه و در نقاط موردنظر پیاده می‌شد در غیر این صورت دشمن اجازه پیشروی نمی‌داد و عملیات با خطر شکست روبرو می‌گردید لذا هلی‌برن و حمل تجهیزات و عملیات اسلینگ توسط خلبانان هوانیروز یکی از شاخصه‌های این عملیات بزرگ بود که در چند سورتی پروازی و به دلیل کمبود وقت در شب هم انجام گرفت. در اکثر مواقع شینوک‌های هوانیروز اقدام به ترابری نیروهای بسیج از پادگان دوکوهه به مقصد خطوط مقدم جبهه می‌نمودند. به دلیل بعد مسافت و عدم تأمین مناسب جاده‌های مواصلاتی و همچنین صعب‌العبور بودن آن، بالگردهای شینوک با پرواز در شمال محور پل نادری به امامزاده عباس و عین‌خوش، نیروها را به‌طور شبانه‌روزی هلی‌برن می‌نمودند و در برگشت مجروحین را به بیمارستان‌های صحرائی منتقل می‌نمودند.

هوانیروز در این عملیات با حمل حدود ۱۱۰ تن تدارکات و مهمات به‌صورت بار خارجی و داخلی فعالیت چشمگیر و خارق‌العاده‌ای داشت. در این عملیات توسط ۴۴ فروند بالگرد هوانیروز (۲۸ فروند ۲۱۴ و تعداد ۱۶ فروند بالگرد شنوک) با انجام هلی‌برن، تعداد ۲۸۴۰ نفر رزمنده به خطوط مقدم جبهه‌ها ترابری شدند.

نتایج حاصله از تجزیه و تحلیل کمی داده‌ها بیانگر این واقعیت است که ۹۲.۷۵٪ افراد جامعه نمونه (اکثریت مطلق) معتقدند نقش هوانیروز آجا در راستای پشتیبانی آتش در عملیات فتح‌المبین نقش

زیاد و خیلی زیادی داشته است. همچنین با توجه به نتایج به دست آمده می‌توان دریافت که بیشترین تأثیر را در بین شاخص‌های مربوط به پشتیبانی آتش از دیدگاه مخاطبان به ترتیب شاخص‌های پشتیبانی آتش از یگان‌های عمل‌کننده، پشتیبانی آتش از یگان‌های پشتیبانی رزمی و پشتیبانی آتش از یگان‌های و پشتیبانی خدمات رزمی دارند.

نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل کمی مؤلفه‌های تخلیه مجروح بیانگر این واقعیت است که ۹۴.۵۷٪ افراد جامعه نمونه (اکثریت مطلق) معتقدند نقش هوانیروز آجا در راستای تخلیه مجروحین در عملیات فتح‌المبین زیاد و خیلی زیاد بوده است. همچنین با توجه به نتایج به دست آمده می‌توان دریافت که بیشترین تأثیر را در بین شاخص‌های مربوط به تخلیه مجروحین از دیدگاه مخاطبان به ترتیب شاخص‌های تخلیه مجروح از مناطق آزادشده به مراکز درمانی جهت مداوا و تخلیه مجروح از منطقه عملیات به مراکز درمانی جهت مداوا هستند.

و نتایج حاصله از تجزیه و تحلیل مؤلفه هلی‌برن بیانگر این واقعیت است که ۷۱.۵۴٪ افراد جامعه نمونه (اکثریت مطلق) نقش هوانیروز آجا در راستای هلی‌برن در عملیات فتح‌المبین زیاد و خیلی زیاد بوده است. همچنین با توجه به نتایج به دست آمده می‌توان دریافت که از نظر پاسخگویان شاخص‌های مربوط به ترابری هوایی نفرات و آماد تفاوتی آن‌چنانی باهم ندارند و اهمیت هر دو یکسان است.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

از مجموع موارد فوق می‌توان نتیجه گرفت که هوانیروز در عملیات فتح‌المبین با سه پایگاه هوانیروز کرمان، مسجدسلیمان و پایگاه پشتیبانی اصفهان در اجرای مأموریت پشتیبانی آتش اقدامات مهم و بااهمیتی را انجام داده است. بالگردهای این یگان در قالب تیم‌های آتش سبک و سنگین با ۲۴ فروند بالگرد کبرا در انهدام عناصر رزمی، پیاده و زرهی دشمن بعثی و هر جا که لازم می‌شد در شکستن محاصره نیروهای خودی با داشتن سرعت و قدرت آتش، نقش مهمی داشته‌اند. در این عملیات هوانیروز در بر هم زدن نظم و آرایش نیروهای رزمی دشمن نقش بسیار مهمی داشته است. کارکنان هوانیروز در این عملیات شجاعت، شهادت‌طلبی و ایثارگری زیادی از خود نشان دادند که در تاریخ

ثبت و در ذهن شاهدان صحنه عملیات پاک نخواهد شد. یگان هوانیروز برای اجرای مأموریت محوله ۱۱ فروند موشک ماوریک، ۲۰۰ فروند موشک تاو، ۲۲۵۸ تیر انواع مختلف راکت و ۲۷۴۷۷ گلوله توپ ۲۰ مم مهمات مصرف کردند. در این عملیات تیم‌های آتش، بارها جلوی پاتک و پیشروی دشمن را سد و هیچ‌گاه یگان‌های زمینی را تنها نگذاشتند و توانستند در چند مرحله با اجرای انبوه آتش نیروهای خودی را از محاصره دشمن نجات داده و نظم و آرایش نیروهای زرهی و پیاده دشمن را برهم بزنند. تمام اقدامات فوق در آزادسازی قسمت‌های وسیعی از خاک مقدس کشور عزیزمان از چنگال دشمن و تسهیل در پیشروی نیروهای خودی اثرگذار بوده است. شهادت یکی از بهترین خلبانان هوانیروز (شهید جواد ژولیده پور) و جانبازی تعدادی از خلبانان و کارکنان این یگان، سندی است بر این ادعا است.

در این عملیات با توجه به وسعت عملیات و منطقه زیادی که در دست نیروهای عراقی بود و استقرار نیروهای پیاده و مکانیزه عراق در این منطقه، مشخص بود که دشمن مقاومت زیادی خواهد داشت و به آسانی منطقه را رها نخواهد کرد لذا تجزیه و تحلیل عملیاتی نشان می‌داد که احتمالاً تعداد مجروحین در این عملیات زیاد خواهد بود و از طرفی به دلیل وجود عوارض و ارتفاعات در منطقه و نبود راه‌های ارتباطی مناسب به سمت عقبه نیروهای خودی استفاده از بالگردهای هوانیروز جهت تخلیه مجروحین، موردنظر فرماندهان قرار خواهد گرفت؛ لذا پیش‌بینی پدهای تخلیه مجروح انجام گرفت و خلبانان بالگردهای ۲۱۴ و شنوک از پدها بازدید و مسیرهای پروازی از این پدها به بیمارستان‌های دزفول و اهواز تجزیه و تحلیل گردیده بود. خلبانان بخصوص خلبانان ۲۱۴ در طول عملیات با پروازهای خود همواره سعی نمودند که مجروحین را در اسرع وقت از منطقه تخلیه نمایند، هرچند بعضی مواقع در مسیرهای پروازی مورد هجوم هواپیماهای عراقی قرار می‌گرفتند ولی هیچ خطری مانع از این پروازها نمی‌شد و آن‌ها بدون اسکورت بالگردهای کبرا پروازها را انجام می‌دادند.

همزمان با اعزام تیم‌های آتش و اجرای آن، پروازهای تخلیه مجروحین و رساندن آذوقه و مهمات و همچنین هلی‌برن (ترابری نفرات از طریق هوا) انجام می‌گرفت. یکی از افتخارات هوانیروز این بود

که برای اولین بار تخلیه مجروحین در شب (تاریکی مطلق) توسط بالگرد شنوک انجام شد و از ابتدای شب تا روشنایی صبح در چندین سورتی پرواز، تخلیه مجروحین صورت گرفت که در تاریخ هوانیروز ماندگار خواهد بود.

در طول ۷ روز عملیات، هوانیروز در تخلیه مجروحین با انجام ۴۰۷۷ ساعت پرواز در قالب ۳۵۰۰ سورتی پرواز توانست ۲۶۹۵ نفر از مجروحین جنگی را به بیمارستان‌های منطقه (دزفول، اندیمشک و اهواز) تخلیه نماید؛ با توجه به اینکه عملیات فتح‌المبین یک عملیات آفندی بود و در اکثر زمان عملیات نیروهای رزمنده در حال پیشروی بودند می‌توان گفت که در واقع تمامی عملیات تخلیه مجروحین از مناطق آزادشده (عملیاتی) صورت پذیرفته است.

تجربیات به‌دست‌آمده از بررسی نقش هوانیروز آجا در عملیات فتح المبین:

- سطح هماهنگی بالاتر در پشتیبانی نزدیک هوایی با یگان‌های عمل‌کننده و زیر امر قرارگاه‌های عملیاتی می‌بایستی صورت پذیرد. هرچقدر این هماهنگی مطلوب‌تر باشد رسیدن به موفقیت افزایش خواهد یافت.

- بالگردهای هوانیروز را در پشتیبانی آتش نزدیک می‌توان با استفاده از تیم‌های سبک و سنگین بکار برد.

- چنانچه از مقدرات هوانیروز در پشتیبانی آتش هوایی توسط فرماندهان صحنه عملیات به‌خوبی درک و به کار گرفته شود ضربات مهلکی به دشمن وارد خواهد شد.

- در این عملیات نحوه استفاده از انواع موشک‌ها، راکت‌اندازها و مهمات‌ها به‌طور عملی به کار گرفته شد که امروزه اساتید در دوره‌های آموزشی به دانشجویان انتقال می‌دهند.

- تخلیه مجروحین در هر عملیاتی بسیار حیاتی است، تخلیه به‌موقع مجروحین علی‌رغم اینکه احتمال شهدا را در صحنه عملیات کاهش می‌دهد نقش بسیار مهمی در حفظ روحیه رزمندگان در صحنه عملیات خواهد داشت.

- در هر عملیاتی آماد و پشتیبانی از اهمیت ویژه‌ای در مداومت عملیات برخوردار است که در این عملیات با استفاده از بالگردهای ترابری هوانیروز و هواپیماهای بال ثابت، رساندن انواع آماد و مهمات

به صحنه نبرد به خوبی انجام که نقش بسیار مهمی در پیروزی عملیات داشت. در نبردهای آینده فرماندهان بایستی به خوبی از این توانمندی هوانیروز بهره ببرند. هرچند در این عملیات هلی برن به مفهوم علمی آن انجام نگردید اما ترابری هوایی نیروها از منطقه عقب و به منطقه جلو به خوبی انجام گردید، فرماندهان باید به آموزش هلی برن برای جنگ‌های آینده توجه ویژه‌ای نمایند.

منابع:

فارسی:

- بختیاری، مسعود، (۱۳۷۱) هنر جنگ (۲)، تهران، انتشارات دافوس آجا- پوربزرگ وافی، علیرضا، (۱۳۸۵) خلبانان، تهران، ایران سبز
- جعفری، مجتبی، (۱۳۸۷) اطلس نبردهای ماندگار، تهران، انتشارات سوره سبز

- جوادی پور، محمد، (۱۳۹۴) ارتش جمهوری اسلامی ایران در هشت سال دفاع مقدس، تهران، انتشارات سازمان عقیدتی سیاسی آجا، جلد یکم
- حیدریان، علی‌رضا، (۱۳۹۷) نقش هوانیروز در عملیات فتح‌المبین، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران، دانشکده فرماندهی و ستاد، دافوس آجا
- روش جاری هوانیروز، (۱۳۹۷) طرح و برنامه معاونت عملیات و اطلاعات، تهران، ستاد هوانیروز تهران
- شاهان، محسن، (۱۳۸۷) عملیات فتح‌المبین، تهران، انتشارات ایران سبز
- شاه‌محمدی، حجت، (۱۳۸۹) هوانیروز در فتح‌المبین، تهران، انتشارات سازمان عقیدتی سیاسی آجا
- فایل صوتی مصاحبه با سرهنگ بازنشسته خلبان فرزاد فرجام‌خواه (۱۳۸۸) گروه معارف جنگ، تهران، ستاد هوانیروز
- فایل صوتی مصاحبه با سرتیپ دوم بازنشسته خلبان فضل‌الله افشین، (۱۳۸۸) گروه معارف جنگ، تهران، ستاد هوانیروز
- فایل صوتی مصاحبه با سرهنگ بازنشسته خلبان حسین فلک پور، (۱۳۸۸) گروه معارف جنگ، تهران، ستاد هوانیروز
- فایل صوتی مصاحبه با سرهنگ بازنشسته خلبان حسین ربیعی، (۱۳۸۸) گروه معارف جنگ، تهران، ستاد هوانیروز
- کریم زاده و پایخان، اردشیر و صفر، (۱۳۸۸) حماسه‌های ماندگار هوانیروز، تهران، انتشارات نوید طراحان
- معاونت عملیات و اطلاعات هوانیروز، (۱۳۷۸) نشریه شناسایی و کاربرد هوانیروز، تهران، معاونت عملیات و اطلاعات هوانیروز (دایره آموزش)
- معین وزیری، نصرت‌اله، (۱۳۸۶) نگرشی علمی به عملیات فتح‌المبین، تهران، سازمان حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس آجا

نشریه آشنایی با سازمان و مقدرات هوانیروز، (۱۳۷۷)، تهران، چاپ معاونت آموزش و پژوهش

هوانیروز

یاری، هوشنگ، (۱۳۹۲) هوانیروز نگاهی به گذشته، حال، آینده، چاپ اول، تهران، سوره سبز

انگلیسی:

**-FM 1- 100- HEADQUARTERS DEPARTMENT OF U.S. ARMY-
1971**

